

Το ιστορικό πλαίσιο

Επειδή κανένα κοινωνικό γεγονός δεν εξελίσσεται μέσα σε ιστορικό κενό, έχει σημασία μια σχηματική αναφορά, σε ένα επίπεδο νομολογίας, του τι έχει προηγηθεί στο κοινωνικό πεδίο μέχρι την επιβολή της υποχρεωτικότητας του εμβολιασμού κατά της ευλογιάς το 1853. Πίσω από το πέπλο του νομικού φετιχισμού και κάτω από τη νομική κωδικοποίησή τους έλαβαν χώρα (και συνεχίζουν να το κάνουν) πραγματικοί ιστορικοί αγώνες πραγματικών ιστορικών υποκειμένων: η μέχρι τώρα ιστορία των νόμων των ταξικών κοινωνιών είναι η ιστορία της ταξικής πάλης εντός αυτών των κοινωνιών.

Το 1832 θεσπίζεται ο Νόμος για τους Φτωχούς που, τρόπον τινά, εγκαθιδρύει και επίσημα την ανταγωνιστική αγορά εκμετάλλευσης της εργασιακής δύναμης. Διαδεχόμενος τον επιδοματικού/πατερναλιστικού χαρακτήρα νόμο του Spenhamland που ίσχυε από το 1775 σηματοδοτεί την εδραίωση του «προγραμμαμένου» προλεταρίου: εκείνου που είναι ελεύθερος να εκμισθώσει την εργασιακή του ικανότητα σε οποιονδήποτε καπιταλιστή, έξω από προσωπικές και συντεχνιακές δεσμεύσεις, τοπικούς, γεωγραφικούς και άλλους περιορισμούς, ενώ παράλληλα η πρόσβασή του σε μέσα συντήρησης και αναπαραγωγής εξαρτάται όλο και περισσότερο από την «επιτυχία» αυτής της εκμισθωμένης εκμετάλλευσης, δεδομένης της βίαιης απομάκρυνσής του από τα μέσα ύπαρξής του.^{iv} Το προλεταριάτο της υπαίθρου εξαναγκάζεται, κυρίως έμμεσα, λόγω οικονομικής/κοινωνικής ανέχειας αλλά και άμεσα υπό την απειλή των κρατικών πολιτικών που στοχοποιούν την άνευ εργασιακού λόγου περιπλάνηση και «αλητεία», να συγκεντρωθεί γύρω από αναδυόμενα βιομηχανικά κέντρα (κυρίως στη βόρεια Αγγλία): αστικοποίηση, εκβιομηχάνιση, άθλιες συνθήκες διαβίωσης —με μία εκ των αναπόφευκτων συνεπειών τους να είναι η εμφάνιση και εξάπλωση λοιμωδών μεταδοτικών ασθενειών— είναι όψεις του ίδιου κοινωνικού ψηφιδωτού της εποχής.

Τον ίδιο χρόνο, το 1832, ο Νόμος περί Ανατομίας (Anatomy Act) ορίζει ότι τα σώματα των τιμωρημένων και πλέον φτωχοποιημένων

προλετάρων, αυτών που δουλεύουν μέχρι να πεθάνουν και τελικά πεθαίνουν, υπό το καθεστώς «εργασιακής αρωγής», που έγινε γνωστό ως «εργασιακό πτωχοκομείο» (workhouse), μπορούν να δοθούν σε πειράματα ανατομίας.

The Mirror

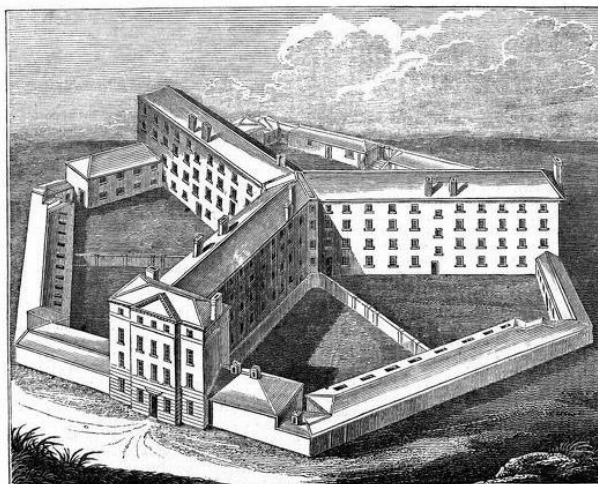
OF
LITERATURE, AMUSEMENT, AND INSTRUCTION.

No. 765.]

SATURDAY, FEBRUARY 27, 1836.

[Price 2s.]

THE POOR LAW AMENDMENT ACT.

ABINGDON NEW WORKHOUSE.

Το εργασιακό κάτεργο στο Abingdon σε εφημερίδα της εποχής (1836). Αξονική ανάπτυξη των περιύγων, περιμετρική τοιχοποιία σε ρόλο περίφραξης κλπ.: μια κανονική φυλακή – με κεντρικό σύστημα θέρμανσης και εσωτερικό φωτισμό μέσω αερίου, όπως διαφημιζόταν στους φιλεύσπλαχνους αστούς.

Υπό την πίεση του πρώιμου και μαχητικού εργατικού κινήματος, το 1833, η ψήφιση του Νόμου για τα Εργοστάσια (Factory Act) καθιερώνει το 12ωρο ενώ γίνονται οι πρώτες απόπειρες ρύθμισης της παιδικής και γυναικείας εργασίας. Ο ορίζοντας των προσδοκιών ανοίγει και η πρωτοεμφανιζόμενη ως πολιτική δύναμη εργατική τάξη, με αιχμή το κίνημα των Χαρτιστών, διεκδικεί την περαιτέρω μείωση της εργάσιμης ημέρας και αγωνίζεται για τη δεκάωρη διάρκειά της. Κάτι που τελικά θα καταφέρει το 1848 μετά από μια παρατεταμένη ακολουθία ταξικών συγκρούσεων.

Τον επόμενο χρόνο, το 1834, αφού ο Νόμος περί Ανατομίας έχει προλειάνει ήδη το έδαφος, ψηφίζεται ο νέος Νόμος για τους Φτωχούς (New Poor Law). Εισηγητές είναι ο λόρδος Τσάντγουικ, μαθητής του Τζ. Μπένθαμ, και ο Ν. Σένιορ – σύμφωνα με τον Μαρξ, διάσημο πρωτοπαλικάρο της τάξης των καπιταλιστών ενάντια στην ψήφιση του Factory Act και τη μείωση της εργάσιμης ημέρας. Η κεντρική φιλοδοξία που βρίσκεται πίσω από τη σύλληψη και τον σχεδιασμό του νόμου είναι η θέσπιση των κοινωνικών παροχών πρόνοιας με τρόπο που να τις μετατρέπει ταυτόχρονα σε κάτι απεχθές: η προσφυγή σε αυτές θα κατηγορείτο από εδώ και εμπρός ως απόδειξη εργασιακής ανικανότητας, ηθικής κατωτερότητας και κοινωνικής δυσπροσαρμοστικότητας. Παράλληλα, η αξιωματική ιδέα του Τσάντγουικ, δηλαδή ο ισχυρισμός πως η νόσος προκαλεί τη φτώχεια και όχι το αντίθετο (όπως υποστήριζε μεταξύ άλλων και ο Ρ. Βίρχοφ, Γερμανός κοινωνικός μεταρρυθμιστής και θεμελιωτής της μετέπειτα αποκαλούμενης κοινωνικής ιατρικής), διαπερνά το πνεύμα του νέου νόμου, ο οποίος προωθώντας τη συγκεντροποίηση του κρατικού μηχανισμού και την εκτενή συλλογή στατιστικών στοιχείων θα συμβάλλει αποφασιστικά στη συγκρότηση ενός από τα πάνω υγειονομικού κινήματος που έχει διπλό στόχο. Αφενός να διατηρήσει την ποσότητα και την ποιότητα της διαθέσιμης εργασιακής δύναμης σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο και αφετέρου, να την ελέγξει, να την πειθαρχήσει για να την ενσωματώσει με τον πλέον επωφελή τρόπο στο κύκλωμα αναπαραγωγής του κεφαλαίου την εποχή της εξελισσόμενης πραγματικής υπαγωγής της κοινωνικής ζωής στο κεφάλαιο.

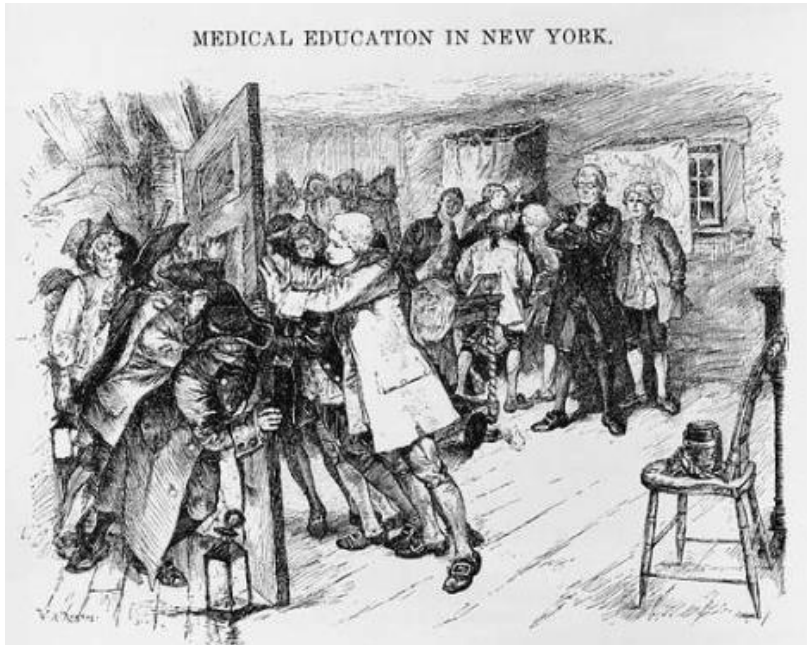
Με τη ψήφιση του Νόμου για την Υγιεινή (Sanitary Act), το 1842, το δόγμα του Τσάντγουικ πως η ακαθαρσία προκαλεί τη φτώχεια, γίνεται κεντρικός πυλώνας του κρατικού υγειονομικού λόγου που διαμορφώνει το περιεχόμενο των πολιτικών για τη δημόσια υγεία εκείνης της εποχής. Η έλλειψη υγιεινιστικής συνείδησης θεωρείται πως επιδρά αρνητικά στο φρόνημα των προλετάρων, ενώ παράλληλα τους οδηγεί σε μια κατάσταση *«που κινδυνεύουν από αναρχικές πλάνες οι οποίες φαίνονται να κατευθύνουν εκείνες τις άγριες και πραγματικά επικίνδυνες συναθροίσεις που βάζουν σε κίνδυνο τη δημόσια γαλήνη με τις βιαιότητες των συνεχών απεργιών»*, όπως μας πληροφορεί μέσα σε μια κρίση ειλικρίνειας, κραδαίνοντας το υγειο-

νομικό του μπαστούνι, ο Τσάντγουικ. Σε μια περίοδο όπου οι κοινωνικές συγκρούσεις διαταράσσουν συνεχώς την κοινωνική αρμονία και διεμβολίζουν την επίτευξη κοινωνικής συνοχής, γενική επιδίωξη των υποστηρικτών και των εγγυητών της κοινωνικής ειρήνευσης είναι να λειτουργήσει η δημόσια υγιεινή κυρίως ως μέσο κοινωνικού ελέγχου.^v

Ως εκ τούτου, άμεσο αποτέλεσμα των μεταρρυθμίσεων που συνδέθηκαν με την αποκαλούμενη δημόσια υγεία του πληθυσμού, δηλαδή κατά βάση με την υγεία της εμπορεύσιμης/αξιοποιήσιμης εργασιακής δύναμης, ήταν η αναδιάταξη της σχέσης της πολιτικής κοινότητας του κράτους με τα διαχωρισμένα άτομα που τη συγκροτούν ως μονάδες της κοινωνίας των ιδιωτών/πολιτών. Χαράζεται έτσι μια βιοπολιτική κατεύθυνση προς τη διαχείριση του περιβάλλοντος μέσα στο οποίο κινούνται τα άτομα, μια πολιτική διαχείρισης της υγείας του πληθυσμού ως *συνόλου* και επέμβασης στον δημόσιο χώρο: θεσπίζονται κανονισμοί για τα κτήρια, για το πλάτος των δρόμων (ώστε να μπαίνει το απαραίτητο φως μεν, αλλά επίσης να είναι πιο ορατές οι «επικίνδυνες τάξεις» στο μάτι της εξουσίας), για τη ροή και συγκέντρωση υδάτων, για μια γενικά εύτακτη υγειονομική χωροταξία. Έτσι, η παροχή ιατρικών υπηρεσιών γίνεται τυπικό στοιχείο της παροχής πρόνοιας για τους φτωχούς στα πλαίσια που όριζε ο νέος Νόμος για τους Φτωχούς, ενώ τα μέτρα δημόσιας υγιεινής επικεντρώνουν στις «επικίνδυνες τάξεις».

Οι πράξεις νόμου για τα Σανατόρια στο Λίβερπουλ (the Liverpool Sanatory Act, 1846), για τις «οχλήσεις» (the Nuisances Act, 1846), για τα «δημόσια μπάνια και τα λουτρά» και τη «βελτίωση των πόλεων» (the Baths and Washhouses Act και the Towns Improvement Act, 1846 και 1847 αντίστοιχα), για τις «ενοικιαζόμενες κατοικίες» (the Lodging Houses Act, 1851) και για τη «δημόσια υγεία» (the Public Health Act, 1848) ήταν μερικά από αυτά τα μέτρα που πραγματοποιούνται υπό την αιγίδα του νέου Νόμου για τους Φτωχούς, ενώ μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1870 ο ίδιος νόμος έχει γίνει η κατεξοχήν επιφορτισμένη με τη ρύθμιση της δημόσιας υγείας και με την παροχή «ιατρικών» υπηρεσιών αρχή. Οι υγειονομικές διατάξεις –ενός κράτους που βρισκόταν σε μία διαδικασία μετασχηματισμού και συγκεντροποίησης των λειτουργιών του, η οποία πραγματοποιούταν βαθμιαία και μέσω αυτών των

διατάξεων— και οι αλλαγές τις οποίες επέφεραν αποτέλεσαν ένα κομβικό βήμα της αποκαλούμενης «βικτωριανής κυβερνητικής επανάστασης» που σε τελική ανάλυση ενίσχυσε σημαντικά την κρατική εξουσία και τον παρεμβατικό της ρόλο στην κοινωνική αναπαραγωγή.

Απεικόνιση (από το 1882) των ταραχών που ξέσπασαν το 1788 στη Νέα Υόρκη ενάντια στις παράνομες εκταφές πτωμάτων και τη διεξαγωγή πειραμάτων ανατομίας στο νοσοκομείο της Νέας Υόρκης. Το εν λόγω νοσοκομείο, το οποίο συνεργαζόταν με την ιατρική σχολή του πανεπιστημίου Κολούμπια, προμηθευόταν την «πρώτη ύλη» από νεκροταφεία όπου θάβονταν μαύροι πρόων σκλάβοι, συνήθως σε μαζικούς τάφους. Οι «ταραχές ενάντια στους γιατρούς», όπως αυτές έμειναν γνωστές, διήρκεσαν ημέρες και κατεστάλησαν με τη συνδρομή στρατού και ιππικού, αφού πρώτα οι εξεγερμένοι κινήγησαν γιατρούς και φοιτητές ιατρικής σε νοσοκομεία και πανεπιστήμια και, στη συνέχεια, επιτέθηκαν στη φυλακή, στην οποία οι αρχές είχαν κρύψει τους πιο διακεκριμένους εξ αυτών. Μεταξύ 1765 and 1854 καταγράφηκαν 17 αντίστοιχα περιστατικά σε πόλεις όπως το Νιου Χέιβεν, η Βαλτιμόρη, η Φιλαδέλφεια ή το Κλήβελαντ.

Η δυσφορία και οι αντιδράσεις, τόσο από τους «ωφελούμενους», για μια ιατρική φροντίδα που έχει χαρακτήρα «παροχής σε απόρους», όσο και από

γενικούς γιατρούς που επιδιώκουν την επαγγελματοποίησή τους και τη συγκρότησή τους ως επαγγελματικός χώρος, ήταν ένα συχνό φαινόμενο – μια όχι ασήμαντη έκφραση του γενικότερου κλίματος κοινωνικής αναταραχής την εποχή της εδραίωσης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής στη βάση της κυριαρχίας του βιομηχανικού κεφαλαίου. Το 1858 ψηφίζεται ο Medical Act, ο οποίος εγκαθιδρύει ένα Γενικό Συμβούλιο Ιατρικής Εκπαίδευσης. Όσον αφορά στην υπό διαμόρφωση επαγγελματική ομάδα των γιατρών και στις προσδοκίες επίσημης αναγνώρισής τους, δηλαδή στην απαίτηση για εξουσιοδότησή τους από το κράτος ως αποκλειστικής ομάδας ειδικών της ιατρικής γνώσης και πρακτικής, ο νόμος σηματοδοτούσε μια προσπάθεια συμβιβασμού αυτού του αιτήματος με τις αντιστάσεις στην επιχειρούμενη αλλαγή ιατρικού παραδείγματος. Με την έννοια πως ενώ δεν προχωρούσε σε πλήρη επαγγελματοποίηση της ιατρικής και στη ρητή συγκρότησή της σε διακριτό επαγγελματικό κλάδο, αποτέλεσε εν τούτοις ένα σημαντικό βήμα προς την εδραίωση της επιστημονικής αυθεντίας – μια εδραίωση στην οποία έπαιξε καίριο ρόλο ο υποχρεωτικός εμβολιασμός, ο οποίος ως επιβεβαίωση της «ορθόδοξης» ιατρικής ήταν η πρώτη επιβαλλόμενη από το κράτος πολιτική παρέμβαση στη σφαίρα της δημόσιας υγείας. Μια παρέμβαση που ήταν σημαντική για την ανάπτυξη του πεδίου της κρατικής ιατρικής γενικά και την ανάδυση μιας ιατρικής εξουσίας που έθετε, ρητά ή υπόρρητα, ως στόχο να λειτουργήσει πρώτα και κύρια ως θεσμός κοινωνικού ελέγχου του πληθυσμού. Εφεξής η ιατρική δεν θα περιορίζεται πλέον μόνο σε θεραπευτικές τεχνικές και γνώσεις, αλλά θα περιλαμβάνει τη γνώση του υγιούς ανθρώπου, την εμπειρία του μη-νοσούντος και ταυτόχρονα ένα ορισμό του *πρότυπου* ανθρώπου: θα αποκτήσει κανονιστική θέση στη διαχείριση της κοινωνικής ύπαρξης η οποία τη νομιμοποιεί να μοιράζει συμβουλές περί της «φρόνιμης» ζωής και την εξουσιοδοτεί να χειραγωγεί τις σωματικές/ηθικές σχέσεις μεταξύ ατόμων και κοινωνίας. Όπως αναφέρει ο Φουκώ στη *Γέννηση της κλινικής*, ένας από τους Γάλλους μεταρρυθμιστές της ιατρικής της εποχής, ο Lanthenas, θα υποστηρίξει πως «επιτέλους η ιατρική θα γίνει αυτό που οφείλει να είναι: η γνώση του φυσικού και του κοινωνικού ανθρώπου».vi Στόχος η διατήρηση μιας δεξαμενής σχετικά υγιούς και διαθέσιμης εργασιακής δύναμης, βελτιώνοντας παράλληλα την ποιότητά της, εάν αυτό κρινόταν αναγκαίο.